

NİSÂ 4/34. AYETİNE GÖRE SORUMLULUKLAR

Sümeyye SEVİNÇ*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 01 Aralık 2022, **Kabul Tarihi:** 24 Mart 2023, **Yayın Tarihi:** 31 Mart 2023, **Atıf:** Sevinç, Sümeyye. "Nisâ 4/34. Ayetine Göre Sorumluluklar". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 23/1 (Mart 2023): 203-228.

<https://doi.org/10.33415/Daad.1213352>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 01 December 2022, **Accepted:** 24 March 2023, **Published:** 31 March 2023, **Cite as:** Sevinç, Sümeyye. "Responsibilities According To Verse 4/34 Of Nisâ". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 23/1 (March 2023): 203-228.

<https://doi.org/10.33415/Daad.1213352>

Öz

Kadına şiddet meselesindeki farkındalığa bağlı olarak "onları (*hanımları*) darbedin" anlamına gelen "وَاضْرِبُوهُنَّ" ibaresi üzerinden Nisâ Sûresi'nin 34. ayeti geleneksel ya da çağdaş bazı ön kabullerle yorumlanmaktadır. Buna göre ayet kadınlar aleyhinde bir durum olarak algılanırken erkekler için bir avantaj olarak görülmektedir. Diğer taraftan çağdaş yaklaşımlarda ayet ya tarihsel olarak yorumlanmakta ya da ayette geçen kelimeye "vurmak" dışında anlamlar yüklenmektedir. Halbuki söz konusu ibare ayetin konu edindiği tek mesele değildir. Bu çalışmada geleneksel ve çağdaş ön kabullerin çıkmazları göz önüne alınarak ayetin temel meselelerine işaret edilmekte, bu minvalde öncelikle ayette geçen lafızlar merkezinde evli erkek ve hanımlarla ilgili işaret edilen sorumluluklar ele alınmaktadır. Ardından hanımların sorumluluklarını ihlallerine yönelik ilahi tavsiyeler incelenerek ayet hakkındaki yorumlar mukayese yöntemiyle tahlil edilmektedir. Ayrıca meselenin Yahudi tefsir geleneği ile benzerliğine temas edilmektedir. Böylece ayete yönelik alternatif bir yorumun ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Kadın, Kavvâm, Nüşûz, Şiddet

* Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Kütahya, Türkiye, sumeyye.sevinc@dpu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3083-6453>

Responsibilities According to Verse 4/34 of Nisā

Extended Abstract

Depending on the awareness of the issue of violence against women, the 34th verse of Surat an-Nisā is interpreted with some traditional or contemporary preconceptions over the phrase “واضربوهن” which means “you beat them (women)”. Accordingly, while the verse is perceived as a situation against women, it is seen as an advantage for men. Because in traditional interpretations, patriarchal society’s tendency to hit women is legitimate in verse. On the other hand, in contemporary approaches, the verse is either interpreted historically, or the word in the verse is interpreted with different meanings other than “hit”. However, this phrase is not the only issue of the verse. In this research, the main issues of the verse are discussed by considering the deadlocks of traditional and contemporary presuppositions. In this respect, the rights and responsibilities of men and women are emphasized in the center of the words in the verse. Then, the divine advice for women to violate their duties is examined, and the interpretations of the verse are analyzed by comparison. Thus, it is aimed to reveal an alternative interpretation of the verse. The interpretation in question is justified on the basis of linguistic analyzes, both narrations and the common points of the data in the commentaries. However, the issue is discussed by comparing Qur’anic exegesis and Jewish tafseer tradition. In this research, 4/34. of Nisā. According to the verse, rights and responsibilities are examined in two stages. The verse first draws attention to the rights and duties of men. Accordingly, qualified men should manage women in big problems such as infidelity and provide women’s livelihood; capable women are expected to be chaste. In addition, the mention of the same problem originating from men in another verse shows that this problem is not only caused by women. However, not all women can have these qualities. In the continuation of the verse, it is stated what kind of action will be taken against the woman who does not fulfill her responsibilities. Here, the problem with women is expressed with the word “nushūz”. The term is explained as rebellion and rebellion against one’s wife. However, the term also has different meanings. According to this, meanings such as the woman’s liking for her husband and her eyes on others other than her husband come to the fore. In any case, the word denotes any behavior in the family originating from the woman that will endanger the marriage and disturb peace. To put it more clearly, the term has a meaning that will prevent a woman from being righteous, obedient and chaste. In this case, the term has many meanings, from any behavior that will disturb peace to infidelity. This meaning is determined from using the word in linguistic analysis, narrations, and commentaries. However, some explained the word only as infidelity. They consider the issue in terms of its similarity with the Jewish exegetical tradition. They deal with the order in the verse and the punishment of adultery in the Qur’an together. Although there are similarities between the Jewish tafseer tradition and the Qur’anic exegesis, limiting nushūz within the framework of the provisions related to adultery is problematic. In both tafsir and narrations, the word nushūz is used for behaviors that cause discord and disloyalty. In that case, nushūz refers to behaviors that will eliminate respect and love between spouses. In this case, the measures to be taken are mentioned in three stages. First of all, it is commanded to give advice. At this stage, some women can return from their mistakes. In the second stage, if the women persist in disturbing behavior, they are left alone where they sleep. In traditional commentaries, different interpretations are put forward over this part of the verse. In the last stage, if the woman still continues her behavior, she will be beaten. Contemporary commentaries on the coup issue stand here. After all, these are not complete orders, but measures to maintain the marriage in exceptional circumstances. Perceiving this exceptional situation regarding the verse as a general rule reflects the problematic point of view about the verse. Therefore, accepting this as an available command that can be applied at all times and under all conditions reflects a complex view of the verse. The main issue in the verse is

the responsibilities of the husband and wife, rather than the expression of beating.

Keywords: Tafseer, Qur'ân, Women, Qawwâm, Nushûz, Violence

Giriş

Kur'ân ve şiddet kavramları arasında irtibat kurmaya çalışan ön kabullü yaklaşımlar açısından Nisâ Sûresi'nin 34. ayeti dikkat çeker. Nisâ Sûresi'nin 34. ayetinde geçen ve erkeklerin eşleriyle ilgili olarak “onları (*hanımları*) *darbedin*” anlamına gelen “واضربوهن” ibaresinin yorumu tartışma konusu haline gelir. Bu minvalde kimileri ayete “hanımlarına vurmak” anlamını yükleyerek kendi örf ve adetlerindeki yaygın bir uygulamayı, Kur'ân'dan mutlak bir hüküm olarak meşru kılmakta; kimileri söz konusu ayeti tarihsellik bağlamında yorumlayarak veya ibarenin Kur'ân'da geçen “vurmak” dışındaki kullanım alanlarına yönelerek ibarede şiddet manası bulunmadığını savunmaktadır. İnsanı en iyi tanıyan Allah, ilahi keliminde onların sorunlarını ve bu sorunların çözümlerini en mutedil şekilde ortaya koymaktadır. Bu araştırmada öncelikle ayette geçen lafızların Kur'ân'ın nüzûlünden önceki ve nüzûl dönemindeki kullanım alanları incelenecek ardından mesele tefsirlerdeki yorumlar açısından değerlendirilecektir.

Çağdaş dönemde kadınla ilgili tartışmalara mukabil kadına şiddet olayları da artışını sürdürmüştür. Dünya genelindeki kadınla ilgili söylemlerin etkisiyle gerek doğrudan kadına şiddet meselesi gerekse İslâm özelinde kitap, makale ve tez yazılmış ayrıca bilimsel toplantılar düzenlenmiştir.¹ Diğer taraftan Nisâ 4/34. ayetiyle doğrudan alakalı çalışmalar da bulunur. Nitekim Cahiliye'den İslâmiyet'e Kadın² isimli eser, İslâm öncesi Arap toplumunda kadının durumunu ortaya koyması ve Kur'ân'ın toplumsal cinsiyet hakkındaki beyanları açısından bu araştırmanın alanına girmekte fakat bu çalışmanın konusu olan ayet hakkında yeterli veri sunmamaktadır. Bununla birlikte “en-Nisâ 4/34. Ayeti Bağlamında 'Nüşûz' ve 'Darb' Kelimelerinin Anlam Kronolojisi”³ isimli makalede nüşûz ve darb kelimelerinin kronolojik seyri ortaya koyulmakta ancak ayette geçen diğer kavramlar incelenmemektedir. Ayrıca “Disciplining Wives: A Historical Reading of Qur'ân 4: 34” isimli çalışma tefsir geleneğinde ayet hakkındaki yorumların ele alınması açısından önemlidir.⁴ Bunların yanı sıra “A

¹ Feyza Betül Köse, “Câhiliye'den İslâm'a Kadına Yönelik Şiddet”, ÇÜİFD 18/1 (2018): 73-94; Talip Özdeş, “İslâm Açısından Kadının Konumu ve Kadına Yönelik Şiddetin Değerlendirilmesi”, 12 (Eskiye): 68-76; Seyfi Kenan, “İslâm'ın Batı'da Algılanması Problemi: Terör-Şiddet ve Kadın”, III. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri, ed. Mehmet Bulut (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 746-754.

² Mustafa Öztürk, *Cahiliye'den İslâmiyet'e Kadın* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 11-160.

³ Haneşi Şola, “en-Nisâ 4/34. Ayeti Bağlamında 'Nüşûz' ve 'Darb' Kelimelerinin Anlam Kronolojisi”, *MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6/12 (2021): 149-176.

⁴ Manuela Marin, “Disciplining Wives: A Historical Reading of Qur'ân 4: 34”, *Studia*

Critical Examination of Qur'an 4: 34"⁵ başlıklı makalede ayetle ilgili yorumlar eleştirel bir şekilde değerlendirilir. Aynı şekilde "Violence against Women in Qur'an 4: 34: A Sacred Ordinance?" adlı çalışmada ayet, kadına şiddet merkezinde ele alınır. Ancak söz konusu çalışmalarda kavramların tahlili ile ilgili yorumlar tartışmaya açıktır.⁶ Bütün bunlara ilaveten "The Bitter Lot of the Rebellious Wife: Hierarchy, Obedience, and Punishment in Q. 4: 34" başlıklı makale, nüşûz kavramının yorumlanması açısından dikkat çeker. Ancak bu makalede mesele dinler tarihi özelinde ele alınmaktadır. Ayrıca "Nisâ Sûresi 34. Ayet Bağlamında Kur'an ve Sünnete Göre Kadın Erkek Eşitliği ve Kadınların Dövülmesi Meselesi" adlı çalışmada "وَاضْرِبُوهُنَّ" ibaresi hakkında "uzaklaşın" anlamının vurgulanmasına rağmen dövme ile ilgili bazı rivayetlerin yorumunda "...incitmeyecek şekilde sarsmak"⁷ şeklinde makalenin paradigmasıyla çelişen ifadeler söz konusudur. Dolayısıyla zikri geçen çalışmalar güncel tartışmalara cevap niteliğindedir.

Bu araştırmada Nisâ 4/34. ayette konu edilen temel meseleler lafızların dilsel bağlamı, Kur'an yorumları, lafızlarla bağlantılı diğer ayetler ve rivayetler açısından ele alınacaktır. Böylelikle amaç, "وَاضْرِبُوهُنَّ" ibaresi üzerinden yapılan yorumlara indirgenen ayetin daha kapsamlı bir şekilde nasıl anlaşılacağına yönelik alternatif bir yorum denemesidir. Nitekim bu ayete dayanarak evli erkeklere hanımlarını her an ve her şartta dövebileceklerini meşru kılmaya çalışan geleneksel teamüllere karşın ayetteki ifadeyi darbetmek anlamının dışında farklı anlamlara hamleden çağdaş yorumlar söz konusudur. Bu araştırmada söz konusu iki zıt yaklaşımdan farklı olarak ayet, "darbetme" değil sorumluluklar merkezinde ele alınmaktadır.

1. Nisâ 4/34. Ayetinde Sorumluluklar

Çoğunluğun görüşüne göre Medine döneminde nâzil olan Nisâ Sûresi ismini "kadınlar" anlamına gelen "nisâ" kelimesinden alır ve kadınlar hakkında birçok hükmü ihtiva eder. Nisâ Sûresi'nin 34. ayeti hakkında sûrenin ismi ile ilgili ön kabulden hareketle sadece kadınları ilgilendirdiği hususunda yorumlar yapılmıştır. Ayetin meâli şu şekildedir:

Islamica, 97 (2003): 5-40.

⁵ Nada Ibrahim - Mohamad Abdalla, "A Critical Examination of Qur'an 4: 34 and Its Relevance to Intimate Partner Violence in Muslim Families", *Journal of Muslim Mental Health*, 5 (2010): 327-349.

⁶ Rabha Isa Al-Zeera, "Violence against Women in Qur'an 4: 34: A Sacred Ordinance?", *Muslima Theology*, ed. Ednan Aslan v.dğr. (Frankfurt: Peter Lang Edition, 2013), 217-230.

⁷ Osman Kaya, "Nisâ Sûresi 34. Ayet Bağlamında Kur'an ve Sünnete Göre Kadın Erkek Eşitliği ve Kadınların Dövülmesi Meselesi", *Route Educational and Social Science Journal* 4/6 (2017): 335.

“Allah’ın (insanlardan) bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yapmaları dolayısıyla erkekler hanımları üzerine kavvâmdır. Bu yüzden sâliha hanımlar itaatkârdırlar, Allah’ın (kendilerini) koruması sayesinde gizliyi (iffetlerini) koruyanlardır. Nüşûzundan korktuğunuz hanımlara gelince onlara (önce) öğüt verin, (sonra) yataklarında yalnız bırakın ve (bu da fayda vermezse) onları darbedin. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhinde başka bir yol (incitmek için bahane) aramayın. Allah çok yücedir, çok büyüktür.”

Araştırmanın bu kısmında ayette öne çıkan meseleler iki açıdan ele alınmaktadır. Bu minvalde öncelikle ayette erkeklerin ve hanımların sorumlulukları incelenecek daha sonra hanımların sorumluluklarını yerine getirmemeleri sorunu irdelenecektir.

1.1. Nisâ 4/34. Ayetinde Evli Erkeklerin Sorumlulukları

Nisâ Sûresi’nin 34. ayetinde “erkekler hanımları üzerine kavvâmdır” ifadesinden erkeklerin kadınlara olan üstünlük yönü anlaşılır. Kelime ya hiyerarşik ve ekonomik açıdan ya sadece hiyerarşik açıdan ya da sadece ekonomik açıdan onların görevlerini ima edebilir.⁸ Nitekim “قَوَّامُونَ” kelimesi geleneksel okumalarda çoğunlukla “mutlak otorite ve hâkim”⁹ olarak hiyerarşik açıdan erkeğin üstünlüğü gibi algılanmış ve Bakara Sûresi’ndeki “erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece (hakları) vardır”¹⁰ mealindeki ayetle bir arada değerlendirilmiştir.¹¹ “قَوَّامُونَ” ifadesi çağdaş okumalarda tarihsel olarak ve kadın erkek eşitliği bağlamında yorumlanmıştır.¹² Ayrıca erkeğin koruyup gözeten aile reisi olduğu anlamı da öne çıkmıştır.¹³

“قَوَّامُونَ” kelimesinin türediği k-v-m “ayakta durmak, dik durmak, uyanık kalmak ve canlanmak” anlamına gelir.¹⁴ Nitekim yeniden di-

⁸ Saqib Hussain, “The Bitter Lot of the Rebellious Wife: Hierarchy, Obedience, and Punishment in Q. 4: 34”, *Journal of Qur’anic Studies* 23/2 (2021): 67.

⁹ Hüseyin Çelik, “İslâm’da Kadın, Aile ve Aile Sorunları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/59 (2018): 1302.

¹⁰ el-Bakara 2/228.

¹¹ Erkeğin kadına üstün olduğu yönlerle ilgili görüşler hakkında bk. Ebûl Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an Hağâ’iki’-Tenzil ve ‘Uyûni’l-Ekâvil fi Vucûhi’l-Te’vîl* (Riyad: Mektebetü’l-Ubeykân, 1998), 2/67, 68; Kurtubî, *el-Câmi ‘li-Ahkâmi’l-Kur’an* (Beyrut: Mu’essesetu’l-Risâle, 2006), 6/280; Fahreddin Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1981), 10/91; Gökhan Atmaca, “Müfessirlere Göre Kavvâm Kelimesi -Nisâ Sûresi 34. Ayet Bağlamında-”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2013): 219-221.

¹² Salih Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur’ân-ı Kerîm’de Kadın”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 5/4 (1991): 268.

¹³ Ayşe Betül Oruç, *Klasik ve Modern Dönem Tefsir Kaynaklarında Kadın Algısı* (Ankara: Nobel Yayın, 2020), 146. Bu hususta örnekler için bk. Mustafa Öztürk, “Kur’ân, Tefsir, Kadın”, *Dini Araştırmalar*, (2016), 85.

¹⁴ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-‘Ayn* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2003), 3/444; Zemah-

riltilme günü kıyâmet kelimesiyle dile getirilir.¹⁵ Ayrıca piyasanın aktif olduğu ve müşterilerin fazla alışveriş yaptığı hakkında “قامت السوق” ibaresi kullanılır.¹⁶ Bununla birlikte kelime kökündeki dik durmak manasıyla irtibatlı olarak “bağlandığı şeyde dik durmak” dolayısıyla “bir şeye sağlam bağlanmak” anlamı bulunur. Ashâb-ı Kehf’in bağlandıkları davalarında ayağa kalkıp dik durdukları Kur’ân’da “قاموا” fiili ile belirtilir.¹⁷ Kur’ân’da namaz kılmayı ifade eden “يُقِيمُونَ الصلوة”¹⁸ ve “يُقِيمُوا الصلوة”¹⁹ ibareleri bir taraftan namazda kıyâmı yani dik duruşu diğer taraftan bu ibadete bağlılığı ifade eder. Aynı şekilde kelimenin “kıyâm” şeklindeki kullanımları “ayakta, dik durmak” manasını destekler.²⁰ Bunun yanı sıra kelimenin, “idare etmek, sorumlu olmak” anlamında yetimlerin mallarından sorumlu kılınan velileri hakkında kullanımı görülür.²¹ Kur’ân’daki “قواما”²² ifadesi ise “dengeli olmak” manasına gelir.²³

Ayetin, bir kadının kocasını kendisine vurduğu gerekçesiyle Hz. Peygamber’e şikayet etmesi nedeniyle, Hz. Peygamber’in bu adama kısas yapmak istemesi üzerine nâzil olduğu rivayet edilir.²⁴ Esasında ayette erkekler hakkında geçen “قوامون” lafzı, “erkekler kadınları idare ederler, gözetirler, korurlar, onlarla ilgilenirler, onlardan sorumludurlar” olarak yorumlanabilir. Bu durum yöneticinin halkını idare etmesi gibi anlaşılabilir.²⁵ Allah’ın otoritesi karşısında yöneticinin nasıl sınırlı bir otoritesi bulunuyorsa eşler arasında da erkeğin sınırlı bir otoritesi bulunur. Nitekim ayetin sonunda Allah kendi otoritesini hatırlatır. Ancak sorunlu olan, erkeği koşulsuz şartsız mutlak otorite olarak görmektir. Erkeğin sorumluluğu kadınları terbiye etmek,²⁶ onların mehirlerini vermek, mallarından kadınların ihtiyaçları için harcamada bulunmak ve ihtiyaçlarını tedarik etmek kabilinden hanımlarını idare edebilmeleridir.²⁷ Zikredilen sorumluluk türlerinden “terbiye etmek” kapsamında klasik anlayışa göre eğitmek üzere da-

şeri, *Esâsu'l-Belâğa* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 2/110, 111; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 5/3781-3787.

¹⁵ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, 2003, 3/445.

¹⁶ Zemaşşerî, *Esâsu'l-Belâğa*, 2/111; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 5/3781.

¹⁷ el-Kehf 18/14.

¹⁸ el-Bakara 2/3; el-Mâide 5/55; el-Enfâl 8/3; et-Tevbe 9/71; en-Neml 27/3; Lokman 31/4.

¹⁹ İbrahim 14/31, 37; el-Beyyine 98/5.

²⁰ Âl-i 'İmrân 3/191; en-Nisâ 4/103; el-Mâide 5/97; el-Furkân 25/64; ez-Zümer 39/68; ez-Zâriyât 51/45.

²¹ en-Nisâ 4/5.

²² el-Furkân 25/67.

²³ Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân 'an Te'vili 'Ayî'l-Kur'an* (Kahire: Dâru Hecr, 2001), 17/502.

²⁴ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, 6/688-690; Kurtubî, *el-Câmi 'li-Ahkâmi'l-Kur'an*, 6/278, 279.

²⁵ Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2/67.

²⁶ Mâverdî, *en-Nuket*, 1/480.

²⁷ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, 6/687.

yağa başvurulmasına yönelik bir teamül de söz konusudur. Ayrıca kalıp Arapça kelime yapısı itibarıyla mübalağa ifade eder ve Kur'ân'da bunun adaletle ilgili olarak "قَوَّامِينَ" şeklinde koruyup gözetme manası da mevcuttur.²⁸ Erkeklerden hanımlarıyla ilgili işlerini dengede yani kararında tutmaları beklenir. Buna ilaveten ayette "النِّسَاءِ" ifadesinin zikredilmesinin, istiğrâk ifade ettiği ileri sürülür.²⁹ Bu durum lafzın erkeğin karısı, kızı, annesi ve kız kardeşi gibi bütün hanımlara işaret ettiği yargısından hareketle erkeğin sadece eşiyle değil ilgilenmek durumunda olduğu bütün kadınlarla ilişkilerini hatta onların bir biri arasındaki ilişkileri dengede tutabileceği şeklinde bir iddiaya neden olabilir. Oysa ayetin siyak ve sibakı meselenin eşler özelinde olduğunu daha belirgin bir şekilde ortaya koyar. Dolayısıyla ayetteki kavvâmlığın sadece karı koca arasındaki ilişki tarzını belirtmesi beklenir.³⁰

Ayetin devamında erkeğin kavvâm olmasıyla ilgili gerekçe iki aşamada belirtilir. Söz konusu gerekçenin ilk aşamasında genel olarak Allah'ın kullarından bir kısmını diğer bir kısmına üstün kılması vurgulanır. Allah sorumluluk cihetinden insanı diğer varlıklardan üstün tutar.³¹ Nisâ Sûresi'nin 32. ayetinde belirtildiği gibi Allah insanları birbirlerine çeşitli açılardan üstün kılmaktadır. Her iki ayette üstünlük "فَضْلٌ" lafzı ile ifade edilir. Buna ilaveten İsrâiloğullarının üstün kılınması da aynı kalıpla beyan edilir.³² Bununla birlikte Allah'ın onlara olan lütfu aynı kökten gelen "فَضْلٌ" lafzı ile vurgulanır. Kur'ân'da Hz. Peygamber hakkında da bu ifade bulunur.³³ Ayrıca Allah kulları arasından peygamberlerini diğer kullarına üstün kılmıştır.³⁴

Bakara Sûresi'ndeki "erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece (hakları) vardır"³⁵ ayeti delil gösterilerek erkeklerin mutlak manada üstün olduğuna algısı desteklenmek istenmiştir. Halbuki ayette geçen "درجة" kelimesinin Kur'ân'da kullanımına bakıldığında üstünlüğün farklı sebeplerle cinsiyet ayrımı zikredilmeksizin Allah yolunda cihat eden ve mallarından infak edenler için kullanıldığı görülür.³⁶ Bu durumda kelime eşler hakkında kullanıldığında erkeğin ailedeki sorumluluğu üstlenmesini ifade ettiği anlaşılır.

Ayette erkeklerin sorumluluk açısından üstünlüklerinin ikinci aşamasında ailevi sorumluluğun öncelikli alanlarından olan mal-

²⁸ en-Nisâ 4/135; el-Mâide 5/8.

²⁹ İbn 'Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tûnisiyye, 1984), 5/37, 38.

³⁰ Fatma Asiye Şenat, *Kur'ân ve Gelenek Açısından İtaat Olgusu* (Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2003), 153.

³¹ el-Ahzâb 33/72.

³² el-Bakara 2/47.

³³ en-Nisâ 4/113.

³⁴ el-Bakara 2/253.

³⁵ el-Bakara 2/228.

³⁶ en-Nisâ 4/95; et-Tevbe 9/20; el-Hadid 57/10.

larından harcamak diğer üstünlük alanları arasından tahsis edilir. Böylece ilk aşamadaki genel anlamli üstünlük ifadesi ikinci aşamada erkeklerin mallarından harcamaları dolayısıyla pekiştirilir. Ailede erkek, Kur'ân'da vurgulandığı üzere mehirde başlamak suretiyle eşinin ve çocuklarının geçiminden sorumludur. Hatta boşanma durumunda çocukların nafakası yine erkeğin mesuliyetinde kalmaktadır. Dolayısıyla ailenin geçimi hususunda harcama yapmakla yetkili olan erkek, gözetimi altındaki hanımının maişetini sağlamalıdır. Zaten miras taksiminde bu durumun paylara tesiri bulunur. O halde erkek her açıdan ailenin dengesini sağlayabilmeli ve her şartta ayakta durabilmelidir. Ancak modern toplumda kadının da aile bütçesine destek vermesinin kadının konumunu ne derecede etkileyeceği meselesi tartışma konusudur.³⁷ İslâm hukukundaki aileye dair hükümler göz önüne alındığında kadının aile bütçesine katkı sağladığı durumlarda da üstünlüğün tartışmasız bir şekilde erkekte bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Zira kadın ister gelir sahibi olsun ister olmasın evliliğin başında mehir yükü ve sonra eşinin ve çocukların nafakası erkeğin sorumluluğundadır. Zaten çocuklar çoğu toplumda anneye değil babaya nispet edilmektedir. Diğer taraftan kadının aile bütçesine desteği sorumluluğundan değil tamamen ailesine olan ikramındandır. Öte yandan Kur'ân'da kulların erkek ve kadın olarak yaratıldığı ve mertebeleri açısından üstünlük kriterinin takva olduğu vurgulanır.³⁸ Hz. Peygamber erkeklere hitaben “Sizin en hayırlınız ailesine karşı en hayırlı olanınızdır, ben de ailesine en hayırlı olanınızdır”³⁹ buyurur. Hz. Peygamber'den gelen “Müminlerin imanı en kâmil olanı ahlakı en iyi olandır ve sizin en hayırlılarınız hanımlarına karşı ahlak bakımından en hayırlı olanlarıdır”⁴⁰ rivayeti bu durumu daha açıkça ifade eder. Ayrıca Hz. Peygamber “Onlara (hanımlarınıza) yediğinizden yedin, giydiğinizden giydirin, onları *darbetmeyin*, onları *azarlamayın*”⁴¹ buyurur. Bunların yanı sıra Hz. Peygamber'in “Kadınlar için hayrı isteyiniz (onlara özen gösteriniz) çünkü onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır”⁴² hadisi, kadınların naifliğine dikkat çekerek onlara karşı hassas davranılması gerektiğini vurgular.

Abdullah b. Ömer'den (ö.73/693) nakledilen rivayete göre sahabenin Allah Resûlü döneminde haklarında ayet iner endişesiyle

³⁷ Mohamed Mahmoud, “To Beat or Not to Beat: On the Exegetical Dilemmas over Qur'an”, *Journal of the American Oriental Society* 126/4 (2006), 542.

³⁸ el-Hucurât 49/13.

³⁹ Tirmizî, *el-Câmi'uş-Şaḥîḥ* (Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998), “Menâkıb”, 63 (3895); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, t.y.), “Nikah”, 50 (1977).

⁴⁰ Tirmizî, “Raḍâ”, 11 (1162).

⁴¹ Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, t.y.), “Nikah”, 40, 41 (2144).

⁴² Buhârî, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî* (Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998), “Nikah”, 80 (5186); Müslim, *Şaḥîḥu Müslim* (Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998), “Raḍâ”, 1468.

kadınlarına bir kelam etmekten ve onlara nazik davranmamaktan çekindikleri ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra bu hassasiyeti aynı düzeyde gösteremedikleri belirtilir.⁴³ Bu durum nüzûl döneminde sadece Hz. Peygamber'in değil sahabenin de kadınlara karşı hassas davrandığını gösterir. Buna mukabil sahabe içinde hanımlarına şiddet uygulayanlar da bulunmuştur. Üstelik şiddet gören kadınların eşlerini Hz. Peygamber'e şikayet ettikleri nakledilir.⁴⁴ Ancak Hz. Peygamber'in böyle bir duruma maruz kalan kadınları himayesi altına aldığı da gelen rivayet arasındadır.⁴⁵ Öte yandan "Erkeğe hanımını niçin dövdüğü sorulmaz"⁴⁶ rivayeti erkeğin hakları arasında kadına şiddet uygulayabilmesi açısından dinî bir referans olarak gösterilmiştir. Rivayet, ataerkil geleneğin tesiriyle fiziksel olarak güce sahip olan erkeğin hanımına her zaman şiddet uygulayabileceği önyargısına neden olmuştur. Oysa bu rivayete göre aile mahremiyetinin korunmasına yönelik bir kaygı söz konusudur. Ayrıca merfû olarak zikredilen rivayetin tek sahabe râvisi Hz. Ömer (ö. 644/23) olup rivayeti Eş'as b. Kays'tan (ö. 40/661) nakleden Abdurrahman el-Müslî'nin zayıf râviler arasında zikredilmesi nedeniyle zayıf kabul edenler de olmuştur. Nitekim Ebû Dâvûd'da (ö. 275/889) geçen kadınların darbedilmesi babındaki ilk rivayette⁴⁷ kadınların şikayetleri karşısında Allah Resûlü'nün erkeklere ikazı, sahih olarak kaydedilmesine rağmen aynı baktaki bu rivayete zayıf kaydı düşülmüştür. Ancak rivayetin sened ve metin tahlili yapıldığında bu sözün merfû hadis değil, mevkuf hadis olarak Hz. Ömer'in sözü olma ihtimali yüksektir.⁴⁸ Her halükarda Allah Resûlü'nün sahih hadislerindeki genel tavsiyesi ve uygulaması şiddeti öngörmemektedir. Bununla birlikte Allah Resûlü iffetsizlik gibi çok özel durumlarda uygulanmasını beklenen fiziksel cezaya müsaade etmiş ancak Hilal b. Ümeyye tarafından zina ile suçlanan hanımının bu durumu inkar etmesine itibar ederek rivayetlere göre Hilal b. Ümmeyye'nin haklı çıkmış olmasına rağmen kadına fiziksel cezayı uygulamamıştır.⁴⁹ Hz. Peygamber'in uygulamalarının aksine ataerkil toplum yapısıyla erkeğin kadına şiddet uygulayabileceği eğilimi artmıştır. Bu minvalde Hz. Peygamber Veda Hutbesi'nde

⁴³ Buhârî, "Nikah", 80 (5187); İbn Mâce, "Cenâiz", 65 (1632).

⁴⁴ Esmâ bint Ebî Bekr'i (ö. 73/692) eşi Zübeyr b. Avvâm'ın (ö. 36/656) sopayı kırarak kadar şiddetli darbetmesi üzerine Hz. Esmâ'nın durumu babasına şikayet ettiğinde Hz. Ebû Bekir'in (ö. 13/634) kendisine sabretmesini tavsiye ettiği hakkındaki rivayet için bk. Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Baḥru'l-Muḥîṭ* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993), 3/252.

⁴⁵ Bu hususta daha detaylı bilgi için bk. Köse, "Câhiliye'den İslâm'a Kadına Yönelik Şiddet", 75-80.

⁴⁶ Ebû Dâvûd, "Nikah", 41, 42 (2147); İbn Mâce, "Nikah", 51 (1984).

⁴⁷ Ebû Dâvûd, "Nikah", 41, 42 (2146).

⁴⁸ Bu hususta detaylı bilgi için bk. İsa Akalın, "Erkeğe Karısını Niçin Dövdüğü Sorulmaz" Rivayetinin Merfû Hadis-Mevkûf Hadis İltibası Açısından Tahlili", *SBARD* 13/26 (2015), 143-158.

⁴⁹ Müslim, "Li'ân", 11, 12.

ümmetine son öğütlerini verirken erkeklerin kadınlar üzerindeki sorumluluklarının kadınların haklarını gözetmek,⁵⁰ onlara karşı hayırlı olmak⁵¹ ve onların yiyecek ve giyeceklerini temin etmek⁵² olduğunu vurgulamıştır. Netice itibarıyla ayette erkeklerle ilgili bir avantaj gibi görülen “kavvâm” kelimesi, ailede sorumluluğu erkeklere yükleyerek onlara hanımlarını gözetici ve her şeyi sürekli dengede tutan kişi olmaları hususunda yetki verir.

1.2. Nisâ 4/34. Ayetinde Evli Kadınların Sorumlulukları

Nisâ Süresi'nin 34. ayetine göre ailede hanımın ilk sorumluluğu, erkeğe verilen kavvâm olma yetkisini idrak etmesi ve bu vasfı hususunda erkeğe saygı göstermesidir. Kadın aile bütçesine destek verse de mehirden başlamak üzere ailenin ve varsa çocukların nafakası İslâm hukukuna göre erkeğin sorumluluğundadır. Bu nedenle kadın hiçbir zaman sorumluluk açısından erkekle eşit yüke sahip olamamaktadır. Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Hatice de dahil olmak üzere aile bütçesine destek veren kadınlar karşısında ailenin sorumluluk cihetinden yükü ve sorumluluğu kocalarının üzerinde bulunuyordu. Ancak çağdaş dönemde kadın ve erkeğin meslekler de dahil aynı toplumsal rollerde bulunması onların mutlak manada eşit olduğu yanılgısına neden olmuştur. Üstelik geleneksel dönemde çağdaş dönme nazaran aile bütçesine destek veren kadınların sayısının az olması nedeniyle hükümlerin revize edilmesi gerektiği yönünde beklentiler ileri sürülmüştür. Oysa İslâm'da aile düzeni ve huzuru açısından erkeğin ve hanımının rolleri belirlidir. Hanıma ailenin iç huzurunu sağlama hususunda eşiyile birlikte sorumluluk yüklenirken maddi sorumluluk sadece erkeğe verilmiştir. Bu durumda ekonomik gelire sahip bir hanım aile bütçesine isterse destek verebilir.

Hanımların ayetteki ilk nitelikleri sâliha olmalarıdır. Ayette “الصَّالِحَاتُ” olarak ifade edilen kelime “bir şeyi düzeltmek” anlamındaki ş-l-ḥ kökünden gelmektedir.⁵³ Bu kelime kökünün türevleriyle Kur'an'da genel olarak insanlar arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi⁵⁴ manasının yanı sıra özelde ailede eşler arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi⁵⁵ anlamında kullanılır. Bu kökten gelen kelimelerin, genel olarak kulların yaptıkları davranışları düzeltmeleri⁵⁶ özelde meşru

⁵⁰ Müslim, “Hac”, 1218; İbn Mâce, “Menâsik”, 84 (3074).

⁵¹ Tirmizî, “Raḍâ”, 11 (1163), “Tefsîru'l-Kur'an”, 9 (3087); İbn Mâce, “Nikah”, 3 (1851).

⁵² Müslim, “Hac”, 1218; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56 (1905); Tirmizî, “Raḍâ”, 11 (1163), “Tefsîru'l-Kur'an”, 9 (3087); İbn Mâce, “Nikah”, 3 (1851), “Menâsik”, 84 (3074).

⁵³ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l- 'Ayn*, 2003, 2/406; İbn Manzûr, *Lisânu'l- 'Arab*, 4/2479-2481. Örnek ayetler için bk. Âl-i 'İmrân 3/89; en-Nisâ 4/146.

⁵⁴ el-Bakara 2/182, 224; el-Hucurât 49/10.

⁵⁵ en-Nisâ 4/128, 129.

⁵⁶ el-Mâide 6/48.

olmayan ilişkiye girenlerin bu günahlarından tevbe edip kendilerini düzeltmeleri⁵⁷ anlamları bulunur. Dolayısıyla hanımın en belirgin niteliği olan “الصَّالِحَاتُ” kelimesinden onun ailedeki görevinin “her şeyi olması gereken hale getirip düzeltmek” olduğu anlamı çıkarılabilir.

“الصَّالِحَاتُ” ifadesinin tefsirini ayetin devamındaki “sâliha hanımlar itaatkârdılar; Allah’ın (kendilerini) koruması sayesinde gizliyi (iffetlerini) koruyanlardır.” ibarelerinde görmek mümkündür. Ayette sâliha kelimesinin önündeki “فـ” sebebiyet ifade eder ve burada erkeklerden ailenin sorumluluğu beklenmesine karşın hanımların hangi kriterleri taşıyacağını gösterir.

Ayette sâliha hanımların iki özelliğine işaret edilir. Bunlardan ilkinde itaatkâr anlamına gelen “فَاتِنَاتٌ”, ikincisinde ise “حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ” ibareleri dikkat çeker. “فَاتِنَاتٌ” kelimesinin türevleri Kur’ân’da Allah’a ibadet ve kulluk anlamında eril ve dişil kalıplarda geçer.⁵⁸ Nitekim Hz. Meryem hakkında bu sıfat ve fiil formu onun Allah’a gönülden teslim olması anlamındadır.⁵⁹ Hz. Peygamber’in hanımları hakkında eğer hanımlarını boşarsa Allah’ın ona kendilerinden daha hayırlı hanımlar ihsan edebileceği belirtilir. Söz konusu hayırlı hanımların nitelikleri arasında yine “Allah’a gönülden itaat eden hanımlar” anlamında bu sıfat dikkat çeker.⁶⁰

Allah Resûlü’nün eşleri konusunda “فَاتِنَاتٌ” kelimesi “Allah’a gönülden itaat eden hanımlar” anlamını taşımasına rağmen sıradan erkeklerin eşleri ile ilgili niteliklerin ortaya koyulduğu Nisâ Sûresi’nin 34. ayetinde geçen kelime “Allah’a itaat eden hanımlar” değil “kocalarına itaatkâr hanımlar” olarak yorumlanmıştır. Aslında bu ayetteki kelime, herhangi bir kayıt düşülmeden “itaat eden hanımlar” anlamına gelen “مطيعات”⁶¹ lafzıyla açıklanmıştır. Ancak bazı yorumlarda bu itaate “Allah’a ve kocalarına”⁶² ibaresi eklenmiştir. Daha sonraki yorumlarda kelimeye “Allah’a itaat” kaydı verilmeden ibarenin sadece “kocalarına itaat” manasına geldiğine dair izahlar yapılmaya başlamıştır. Bu durumda “Allah Resûlü’ne itaatkâr hanımlar” olarak anlaşılmayan kelime “erkeklere itaat eden kadınlar” şeklinde algılanabilmiştir. Böyle bir bakış açısı tabii olarak erkeğin dünyayı ilgilendiren basit meselelerinde dahi hanımından mutlak manada itaat

⁵⁷ en-Nisâ 4/16.

⁵⁸ el-Bakara 2/216, 238; Âl-i ‘İmrân 3/17, 43; en-Nahl 16/120; er-Rum 30/26; el-Ahzâb 33/31, 35; ez-Zümer 39/9; et-Tahrîm 66/12.

⁵⁹ Âl-i ‘İmrân 3/43; et-Tahrîm 66/12.

⁶⁰ et-Tahrîm 66/5.

⁶¹ Mucâhid b. Cebr, *Tefsîru Mucâhid* (Mısır: Dâru’l-Fikri’l-İslâmî el-‘Hadîse, 1989), 275; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 6/690, 691; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm* (Riyad: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Baz, ts.), 3/940.

⁶² Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman* (Beyrut: Mu’essesetu’l-Târîhi’l-‘Arabî, 2002), 1: 371; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 6/690, 691; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, 3/941.

beklentisine girmesine neden olmuştur. Dolayısıyla kadınların sorumluluklarını yerine getirmemeleri sorunu ile ilgili nasihatlerden “وَاضْرِبُوهُنَّ” ibaresi, erkeklerin kendilerine itaatsizlik gibi gördüğü her türlü konuda başvuracağı meşru bir ceza olarak ileri sürülmüştür. Ayrıca bu yorumu benimseyenler, Hz. Peygamber’in birinin birine secde etmesini emretse hanımın eşine secdesini emredeceğine dair hadisini,⁶³ hanımın eşine itaati olarak izah etmektedirler. Halbuki Allah Resûlü’nün eşleri hakkındaki ayette geçen kelime “Allah’a itaat” şeklinde açıklanmıştır.⁶⁴ Ancak bu yorum, Nisâ Sûresi’ndeki ayetin bütün erkekleri ilgilendirmesi dolayısıyla Allah Resûlü’nü de kapsadığı için meşru görülmüştür. Bu yoruma göre Allah Resûlü’nün eşleri Nisâ Sûresi’ne göre “Allah Resûlü’ne itaatkâr”, Tahrîm Sûresi’ne göre “Allah’a itaatkâr” vasıfta olmalıdır. Ancak peygamber hanımları da dâhil bütün hanımların bu itaati sorunsuz bir şekilde gerçekleştireceğinin garantisi bulunmamaktadır. Nitekim peygamberler içerisinde Hz. Nuh ve Hz. Lut gibi hanımları inkâr edenler de bulunur. Tahrîm Sûresi’nde Allah Resûlü’nün hanımları ikaz edilir. Bu uyarıdan sonra müminlerin anneleri hatalarından dönmüşlerdir. Bu uyarının olması müminlerin annelerinin Allah’a itaatkâr olmadıkları anlamına gelmeyeceği gibi hanımlarının ümmetin bir ferdi olarak Allah Resûlü’ne itaat etmekle mükellef oldukları gerçeğini değiştirmez. Öte yandan hadiste zikredilen secde meselesi ihtiram kabilinden olup yine “eşine mutlak anlamda itaat” değil “eşine saygı” manasında değerlendirilebilir.

Nihayetinde ayetin sadece “eşlerine itaat eden kadınlar” şeklinde yorumlanması, geleneksel tefsir yazım geleneğinin ataerkil⁶⁵ bir toplum yapısı içinde şekillenmesinden ileri gelir. Çağdaş dönemde ise durum tam tersine feminist söylemden etkilenmiştir. Kelime kökünün türevleri ile Kur’ân’daki bağlamlarında sadece “Allah’a gönülden itaat etmek” manası öne çıkar. Bu durumda anlam “Allah’a gönülden teslim olup itaat eden” olmalıdır. Allah’a gönülden itaat eden hanımlar ayetin başında erkeklerin kendilerine üstün kılınması hususunda Allah’ın emrine itaat gösterir, ayetin devamına göre ise eşlerinin yetkisine riayet eder ve bunu eşi istediği için değil bilakis sadece Allah’a olan bağlılığının bir gereği olarak yerine getirir. O halde erkeğin ailedeki sorumluluğu kendisine koşulsuz itaat etme gibi bir yetki tanımlamaz. Kadının eşine itaat etmesi ancak Allah’a itaatine bağlı olarak ve Allah’a isyan etmedikleri durumlarda söz konusu olabilir.

⁶³ İbn Mâce, “Nikah”, 4 (No. 1852).

⁶⁴ Tahrîm 66/5.

⁶⁵ Syafiq Hasyim, “The Problem of Patriarchy And Maşlaḥa in Indonesian Islam: From Fiqh al-Abawī to Fiqh al-Nisā”, *Indonesian and German Views on the Islamic Legal Discourse on Gender and Civil Rights*, ed. Noorhaidi Hasan - Fritz Schulze (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2010), 23-44.

“حَافِظَاتٌ” ifadesinde sâliha hanımların ikinci özelliği ise “حَافِظَاتٌ” ibaresiyle belirtilir. Burada “gizli” anlamına gelen “الْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ” ibaresinden kadının kocasının bulunmadığı durumlarda dahi onun şerefini koruması anlaşılır.⁶⁶ Allah’a itaat eden hanımın eşine itaati gerçekleştireceği gibi iffetini koruyabilmesi de Allah’ın kendisini korumasıyla söz konusu olur. Ayrıca Hz. Peygamber’in kadınların en hayırlılarının nitelikleri arasında eşleri yokken mallarını ve kendilerini korumaları rivayet edilir.⁶⁷ Buna ilaveten kadının kocasının evini münasip olmayan şeylerden koruması gerektiğine dair yorum yapılır.⁶⁸

Ayette geçen “بِمَا حَفِظَ اللَّهُ” ifadesi, kadının bu sadakatini Allah’ın korumasıyla gerçekleştirdiğini gösterir. Allah kendisine itaatkâr olan kadına eşine karşı sadakat gösterebilmeyi kolaylaştırılır. Allah evlilik bağıyla kendilerinden ağır söz aldığı⁶⁹ eşlerin sadakati sayesinde nesilleri korur. Ayrıca ayetten erkeklerin sâliha olan kadınlara karşı iyi davranmaları anlamı çıkar.⁷⁰ Zira ayetin devamında bu niteliği sağlayamayacak durumdaki kadınlarla ilgili tepkiler belirtilir. O halde Allah’a gönülden teslim olan hanımlar aynı zamanda eşlerine her şartta sadıktırlar.

Hz. Peygamber Veda Hutbesi’nde hanımların erkeklere karşı sorumluluklarının yataklarını kimseye çiğnetmemeleri⁷¹ ve istemedikleri kimseyi evlerine almamaları⁷² olduğunu vurgular. Buna göre hanımdan eşine sadık olup iffetini koruması beklenir.⁷³ Dolayısıyla erkeğin aileyi koruduğu gibi hanımın aile yuvasının ve dolayısıyla eşinin şerefini muhafaza etmesi gerekir. Bu konuyu Allah Resûlü’nün “Erkek ev ahalisine (ailesine) çobandır ve sorumludur. Hanım kocasının evine çobandır ve o da sorumludur.”⁷⁴ hadisiyle pekiştirmek mümkündür.

2. Nisâ 4/34. Ayetinde Evli Kadınların Sorumluluklarını Yerine Getirmemeleri Sorununa Nasihatler

Nisâ Sûresi’nin 34. ayetindeki sorumlulukları yerine getirme hususunda sorun çıkarıcı olabilir. “Nüşûzundan korktuğunuz hanımlara gelince” ifadesine göre sorunun kaynağı kadındır. Ayetteki “kork-

⁶⁶ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/692-694.

⁶⁷ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru l-Kur’âni l-‘Azîm*, 3/939; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2/68.

⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu l-Ğayb*, 10/92.

⁶⁹ en-Nisâ 4/21.

⁷⁰ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/695, 696.

⁷¹ Müslim, “Hac”, 1218; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56 (1905); Tirmizî, “Rađâ”, 11 (1163); “Tefsîru l-Kur’ân”, 9 (3087); İbn Mâce, “Nikah”, 3 (1851).

⁷² Tirmizî, “Rađâ”, 11 (1163); “Tefsîru l-Kur’ân”, 9 (3087); İbn Mâce, “Nikah”, 3 (1851).

⁷³ Ruveyda Çınar, *Orta Çağ İslâm Kültüründe Kadın Algısı* (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2020), 167-288.

⁷⁴ Buhârî, “Nikah”, 81 (5188), 90 (5200).

tuğunuz” anlamına gelen “تَخَافُونَ” kelimesi “bildiğiniz” manasında da yorumlanmıştır.⁷⁵ Dolayısıyla kelimenin anlamı hakkında “bilmek” ve “zannetmek” şeklinde iki görüş zikredilmiştir.⁷⁶ Bu ayetin tefsirinde nüşûz kelimesi daha çok “itaatsizlik” olarak yorumlanmıştır.⁷⁷ Zira ailede reis konumuna getirilen erkek olunca kadından erkeğe itaat etmesi talep edilir.⁷⁸

Köken itibarıyla yükselmek⁷⁹ manasına gelen “نُشُورَهُنَّ” kelimesi “eşine karşı üstün gelmeleri”⁸⁰ ve “eşine buğz ve isyan etmeleri”⁸¹ anlamında açıklanır. Ardından kelime hakkında “kadın itaat etmeyi bıraktı”⁸² anlamı kabul görülür. Kelimenin Kur’ân’dan önceki kullanımı incelendiğinde, Arap şiirlerinde örnekleri görüldüğü üzere “itaatsizlik” anlamından ziyade “bir kadının sadakatsizliği” ve “kocasını başka erkekle aldatması” anlamında kullanıldığı ortaya çıkar.⁸³ Ayrıca kelime eşler arasında kullanıldığında “eşlerden her birinin diğerini istememesi” anlamına gelir.⁸⁴

Arapça’da dişil kelimelerin sonuna “ة” eklenmesine rağmen sadece kadınlar için kullanılan kelimelerin dişil yerine eril kalıplarla da ifade edilebilmesi söz konusudur. Bu kelime Kur’ân’dan önce kadınlarla ilgili sadakatsizlik için kullanıldığından, kadınları ifade ederken “ناتشز” şeklinde müzekker kalıpta gelmiştir. Dolayısıyla Arap edebiyatında müzekker formda görünen kelime ile sadakatsiz kadınlardan bahsedilmiştir.

Kur’ân’da ise bu kelime sadece kadınlar için değil aynı zamanda erkekler için de kullanılır. Erkeklerin nüşûzu hakkındaki Nisâ Sûresi’nin 128. ayetinin meâli şu şekildedir: “Eğer bir hanım kocasının nüşûzundan veya yüz çevirmesinden korkarsa, sulh ile aralarını düzeltmelerinde kendilerine bir günah yoktur. Sulh (ayrılıktan) daha hayırlıdır. Nefisler tamahkârlığa hazır (meyilli) yaratılmıştır. Eğer iyi geçinir ve (hanımlara eziyet etmekten) sakınırsanız şüphesiz ki Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”

Tefsir literatüründe söz konusu iki ayet yorumlanırken kelimeye erkek ve kadınlar hakkında kullanımına göre ayrı manalar verilmiş-

⁷⁵ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/696.

⁷⁶ Mâverdí, *en-Nuket*, 1/481, 482.

⁷⁷ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, 1/371; İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 6/4425; Mahmoud, “To Beat or Not to Beat”, 543.

⁷⁸ Hussain, “The Bitter Lot of the Rebellious Wife”, 75.

⁷⁹ Mâverdí, *en-Nuket*, 1/482; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 10/92, 93.

⁸⁰ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/697.

⁸¹ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-‘Ayn*, 4/221; Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/697, 698; Mâverdí, *en-Nuket*, 1/482; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 10/92.

⁸² İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 6/4425.

⁸³ Hussain, “The Bitter Lot of the Rebellious Wife”, 85-87; Bayyinah Institute. “Hitting Women: 4: 34 & Beyond”. Erişim 17 Aralık 2021.

⁸⁴ İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, 6/4425.

tir.⁸⁵ Buna göre kadının nüşûzu genellikle onun erkeğe itaatsizliği⁸⁶ olarak açıklanır.⁸⁷ Kelimenin “kadının kocasından hoşlanmaması ve ona saygı göstermemesi” anlamının yanı sıra “gözünün kocasından başkasında olması” manası da dikkat çeker.⁸⁸ Kadının kocasına karşı soğuk ve mesafeli davranması da nüşûz kapsamında değerlendirilir.⁸⁹ Nüşûz kadın için söz konusu olduğunda evliliği tehlikeye sokacak derecede kadından sadır olan davranışlardır.⁹⁰ Erkeğin nüşûzu ise hanımından nefret etme ve ona kötü muamelede bulunma şeklinde anlaşılmıştır.⁹¹ Ayrıca kelime erkeğin karısından başka bir kadına meyletmesi şeklinde açıklanmıştır.⁹² Her iki ayet incelendiğinde kelimelerin aynı şekilde kullanıldığı ve ayetlerde “nüşûzundan korkarsa” ibaresinin geçtiği görülmektedir. Başka bir ifade ile sorunun kaynağı ister kadın olsun isterse erkek, evlilikle ilgili endişe ortaya çıkmıştır. Bu durumda zikredilen formuyla Kur’ân’da iki yerde geçen üstelik aynı şekilde kullanılan kelimenin farklı anlamlarda anlaşılmasına mahal kalmaz.⁹³ Sadece nüşûz erkekten kaynaklı olunca kadının, kadından kaynaklı olunca erkeğin verebileceği tepkilerde değişiklik söz konusudur. Her iki ayette de ayrılmayı engelleyici önlemler sunulur ve boşanmanın engellenmesi için çareler gösterilir. Çünkü evlilik Kur’ân açısından verilmiş sağlam bir sözdür.⁹⁴

Nüşûz kelimesinin hadis literatüründeki kullanım alanı incelendiğinde kelimenin anlamları arasında “kadının başka bir erkek için kocasından ayrılmak istemesi ve sadakatsizliği” manası tespit edilir. Hz. Aişe’den nakledilen rivayete göre bu ayette geçen nüşûz kelimesi “erkeğin kadını boşamayı ve ondan başka bir kadınla evlenmeyi istemesi”⁹⁵ olarak açıklanır. Söz gelimi sahabeden Rifâa karısını boşadıktan sonra kadın Abdurrahman b. Zübeyr el-Kurazî ile evlenmiş ancak Hz. Peygamber’e Abdurrahman’ı bazı gerekçeler ileri sürerek şikayet

⁸⁵ Ali Akpınar, “Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur’ânî Yöntem (Nisâ Sûresi 34. Ayet Bağlamında)”, İlahiyat Akademi Dergisi, 11 (2020): 6, 7.

⁸⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefstru Mukâtil b. Süleymân*, 1/371.

⁸⁷ M. Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili* (İstanbul: Yeni Doğan Yayın Dağıtım, 2001), 3/6; Şenat, *Kur’ân ve Gelenek Açısından İtaat Olgusu*, 165.

⁸⁸ Râğib el-İşfehâni, *el-Mufredât fi Garibi’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, ts.), 493.

⁸⁹ Mustafa Öztürk, “Klasik Tefsir Kaynaklarında Kadın İmgesi”, *Türkiye V. Dini Yayınlar Kongresi* (Kadın Konulu Dini Yayınlar, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011), 78.

⁹⁰ Kutbettin Ekinci, “Nisâ 34. Ayette Hitap Açısından ‘Darb’ Meselesi”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 13/1 (2021), 252.

⁹¹ Hussain, “The Bitter Lot of the Rebellious Wife”, 76.

⁹² Mukâtil b. Süleymân, *el-Eşbâh ve’n-Nezâ’ir* (Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 2011), 124; Ebu’l-Ferec İbnu’l-Cevzî, *Nuzhetu’l-A’yuni’n-Nevâzîr* (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1984), 585, 586.

⁹³ Kelimenin farklı çekimlerinde kalkmak ve hayat manaları da bulunur. Bu hususta bk. Mukâtil b. Süleymân, *el-Eşbâh ve’n-Nezâ’ir*, 124, 125; İbnu’l-Cevzî, *Nuzhetu’l-A’yuni’n-Nevâzîr*, 586.

⁹⁴ en-Nisâ 4/21.

⁹⁵ Buhârî, “Nikah”, 95 (5206).

etmek üzere geldiğinde Abdurrahman “O nâşizdir, Rifâa’yı istiyor”⁹⁶ ifadelerini kullanmış ve Hz. Peygamber kadının bahanelerini yetersiz bulmuştur. Bu rivayetten kelimenin sadakatsizlik anlamına geldiği anlaşılır. O halde “nüşûz” sadakatsizlik de dahil geçimsizliğe neden olan davranışları kapsar.

Erkek, hanımının meşru olmayan bir ilişkiye meyletmesine kadar ailenin huzurunu bozacak herhangi bir davranışından endişelenirse ayette geçen sıraya göre ilk tedbir olarak kadına nasihat verir.⁹⁷ Bu aşamada erkek kadının tavırlarından rahatsız olmuştur ve bunu dile getirir. Normal şartlarda saygılı bir kadın kocasının bu tarz ikazından etkilenip kendisine çeki düzen verir. Ancak kadın daha sorunlu bir hale geçtiyse ve eşinin nasihatlerine rağmen huzursuzluğa neden olan tavırlarını artırarak sürdürmeye devam ederse erkek yatakları ayırır.⁹⁸ Ayette geçen “وَأَهْجُرُوهُنَّ” kelimesinin kök itibarıyla deve için kullanıldığında “deveyi iple ayağından bağladı” anlamı üzerinden “kadınları yattıkları (evlerde) bağlayın” anlamına geldiği görüşünü tercih edenler olmuştur.⁹⁹ Bu durumda ayet hakkında verilen “kadınlarla ilişkiyi kesin, konuşmayı kesin” kabilinden izahlar makul görülmemektedir.¹⁰⁰ Zira bir taraftan kadına öğüt verip sorumluluğu hatırlatılırken diğer taraftan bu sorumluluğu yerine getirmesi engellenmiş olur. Bu görüşe destek olarak Hz. Peygamber’e kadınların hakları sorulduğunda onun erkek için “Yediğinden yedirir, giydiğinden giydirir, yüzüne vurmaz, azarlamaz, ev hariç ondan (kadından) uzak durmaz (ولا يهجر الا في البيت)” şeklinde rivayeti zikredilir.¹⁰¹ Dolayısıyla bu görüşü benimseyenler açısından ayette geçen “yattıkları yer” ile “ev” aynı şekilde kullanıldığından ayet için “kaldıkları yer” anlamında “evlerde bağlayın” manası tercih edilmiştir. Yine bu kelimeye “uzaklaşın” manası verilmiştir.¹⁰² Erken dönem tefsirlerde daha çok ayetin bu kısmı tartışma konusu olmuştur.¹⁰³ Her hâlükârda erkeğin kadını ister yatağında isterse evde yalnız bırakması olsun bir tepkisi söz konusudur. Bu doğrudan boşanmak yerine ayrılığı engelleyici ikinci bir önlem olarak tavsiye edilir. Ancak kadına bu tepki ters etmiyor ve davranışlarında ısrar ediyorsa bu durumda boşanmayı engellemek ve aile kurumunun dağılmasının önüne geçmek üzere hanım darbedilir.

⁹⁶ Buhârî, “Libâs”, 23 (5825).

⁹⁷ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/698, 699.

⁹⁸ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/700-706; Mâverdî, *en-Nuket*, 1/482, 483.

⁹⁹ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/705-707; Mâverdî, *en-Nuket*, 1/482, 483; Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’an*, 6/284.

¹⁰⁰ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/706; Mâverdî, *en-Nuket*, 1/482.

¹⁰¹ İbn Mâce, “Nikah”, 3 (1850); Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/707, 708.

¹⁰² Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’an*, 6/284.

¹⁰³ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, 6/700-708; Mâverdî, *en-Nuket*, 1/482, 483; Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’an*, 6/284.

Nisâ 4/34. ayette geçen “onları (*hanımları*) *darbedin*” anlamına gelen “وَاضْرِبُوهُنَّ” ibaresini daha açık bir şekilde tahlil etmek üzere mesele, öncelikle kelimenin Kur’ân’daki kullanım alanları ardından Kur’ân’da bu fiziksel cezanın uygulandığı yerler açısından değerlendirilebilir. Sözlükte *dar-b* maddesi “bir şeyi başka şeyin üzerine düşürmek, el, sopa, kılıç vb. şeyle vurmak” anlamının yanı sıra farklı anlamlara sahiptir.¹⁰⁴ Bu anlamlardan “vurmak”,¹⁰⁵ “yeryüzünde yürümek”,¹⁰⁶ “örnek vermek, açıklamak”,¹⁰⁷ “başörtüsünü üstüne almak, örtünmek”¹⁰⁸ ve “vaz geçmek”¹⁰⁹ aynı zamanda Kur’ân’da farklı yerlerde geçer.¹¹⁰ Kur’ân’da geçen bu anlamlardan vurmak ise harf-i cer ve kelimenin kullanıldığı olay örgüsüne göre ortaya çıkan “zillet, miskinlik vurmak”,¹¹¹ “kulaklarına vurmak”¹¹² ve “boyunlarına vurmak (öldürmek)”¹¹³ gibi mecazî manaları da ifade eder. Kur’ân’da “وَاضْرِبُوهُنَّ” ibaresi ise “el ile vurmak” anlamına gelir.¹¹⁴

Esasında çağdaş dönemde kelimenin “vurmak” manasına itiraz edenler onun başka bir anlamda kullanılmış olabileceği ihtimaline odaklanırlar.¹¹⁵ Nitekim bu görüşler arasında “araya mesafe koyun” gibi bazı yorumlar bulunur.¹¹⁶ Halbuki erken dönem tefsir eserlerinde bu kelimenin “vurmak”¹¹⁷ anlamına geldiği görüşü zikredilir ve bu konuda sürekli “incitmeden” kaydı düşülür. Dolayısıyla kelimenin bu anlamı erken dönem açısından tartışma konusu edilmemiştir. Nitekim klasik tefsir yorumları incelendiğinde bu mananın kadına yönelik sınırsız şiddeti kontrol etme eğilimini yansıttığı ve bunun ölçülü bir şekilde uygulanması gerektiği görülür.¹¹⁸ Başka bir ifade ile bu müfessirler vurmanın şiddetine sınırlar getirmeye özen gös-

¹⁰⁴ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, 2003, 3/11; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 4/2565-2470; Râğib el-İşfehâni, *el-Mufredât*, 294, 295.

¹⁰⁵ el-Bakara 2/73; el-Arâf 7/160; el-Enfâl 8/12; es-Saffât 37/93; Muhammed 47/4, 27.

¹⁰⁶ el-Bakara 2/273; Âl-i 'İmrân 3/156; en-Nisâ 4/101; Tâhâ 20/77.

¹⁰⁷ el-Kehf 18/45; ez-Zümer 39/29; er-Rûm 30/28, 58; ez-Zuhruf 43/57, 58.

¹⁰⁸ en-Nûr 24/31.

¹⁰⁹ ez-Zuhruf 43/5.

¹¹⁰ Ebû Hilâl el-'Askerî, *el-Vucûh ve'n-Nezâ'ir* (Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2007), 294-296; Râğib el-İşfehâni, *el-Mufredât*, 294, 295.

¹¹¹ Âl-i 'İmrân 3/112.

¹¹² el-Kehf 18/11.

¹¹³ el-Enfâl 8/12.

¹¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*, 273-275.

¹¹⁵ Bu hususta örnekler için bk. İkinci, “Nisâ 34. Ayette Hitap Açısından ‘Darb’ Meselesi”, 243-249.

¹¹⁶ İrfan Çakıcı, “Kur’ân’ın Kur’ân’la Tefsiri Bağlamında Nisâ Sûresi 34. Ayetin Tahlil ve Değerlendirmesi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2020): 51, 52.

¹¹⁷ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân*, 1/371; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 6/710-713.

¹¹⁸ Marin, “Disciplining Wives: A Historical Reading of Qur’ân 4: 34”, 40.

terir.¹¹⁹ Zira darb genel değil istisnai bir durumu ifade eder.¹²⁰ Buna göre darbetme erkeklerin eşlerine her an uygulayabileceği ve bütün hanımları kapsayan genel bir hüküm değildir. Sorumluluklarını ihlal eden hanımların belirli aşamalara rağmen ihlallerinde ısrarcı olmaları durumunda istisnai bir durum olarak darbedilmeleri söz konusudur. Ayrıca kelime vücup ifade etmediği gibi bu konuda yapılması gereken ilk tercih de değildir.¹²¹ Hz. Peygamber'in hanımları ile yaşadığı herhangi bir tatsızlıkta bu yönetime başvurmaması bilakis bunu yapanları ikaz etmesi, darbetme cezasının vücup ifade etmediği yorumunu destekleyebilir. Bununla birlikte hanımlarını ve hizmetçilerini dövdüğü rivayet edilen Hz. Ömer'in kendisine intikal eden bu konuyla ilgili olayda darbetme yöntemine müracaat etmemesi de bu görüşü destekler niteliktedir.¹²² Zaten bu emrin vücup ifade etmiş olması farklı olan insan tabiatları açısından makul gözükmemektedir.

Hz. Peygamber'den bu mesele hakkında gelen bazı rivayetler doğrudan ayete mutabıktır. O yüzden konu gerek ayetler gerekse hadisler açısından bütün olarak incelenebilir. Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'nde kadınların erkeklere karşı sorumlulukları hususunda iki farklı rivayet dikkat çeker. Rivayetlerin ortak noktası "yataklarını çiğnetmemeleri" ve "incitmeden darbedilmeleri"dir. Buna ilaveten darbedilme sebebi ister "إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ" ibaresi ile ifade edilen "apaçık bir hayâsızlık getirmeleri" isterse "yataklarını çiğnetmeleri" olsun her ikisi de iffetsizlik durumu karşısında "darbedin" ifadesini içermektedir. Bunların yanı sıra "yataklarında yalnız bırakın" ve "... darbedin. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhinde başka bir yol aramayın" anlamındaki ifadeler, Tirmizî (ö. 279/892) ve İbn Mâce'nin (ö. 273/887) nikah bölümünde yer alan rivayette ayetle ortak olarak geçer.¹²³ Bu da Hz. Peygamber'in ayeti izahı açısından yol göstericidir ve rivayetler ayetin tefsiri kabilinden değerlendirilebilir. Şu halde bu rivayetlerin hepsinde iffetsizlik yapan yani sadakatsizlik gösteren kadınlar hususunda ayetten farklı olarak "darbedin" emrine "عَنْ مَبْرُوحٍ" şeklinde incitmemeye yönelik bir kayıt getirilmiştir.¹²⁴

Hadîste geçen "يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ" ibaresi, Nisâ Sûresi 15. ayetindeki "يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ" ifadesi ve 16. ayette devam eden kısım benzer durumu

¹¹⁹ Shannon Dunn - Resemary B. Kellison, "At the Intersection of Scripture and Law: Qur'an 4: 34 and Violence against Women", *Indiana University Press* 26/2 (2010): 18.

¹²⁰ Musa Çetin, "Kadını Darp Meselesinin Çözümünde Hz. Peygamber'in Yaklaşımı", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2015), 275.

¹²¹ Abdülkerim Seber, "Kadına Şiddet Bağlamında Nisâ Sûresi 34-35. Ayetlerinde Geçen Kavramların Siyak-Sibak Açısından Değerlendirilmesi", *Kadın ve Aile Sorunları Sempozyumu*, ed. Şemsettin Kırış (Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015), 123.

¹²² Abdurrezzak b. Hemmâm, *el-Muşannef* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403), 6/504.

¹²³ Tirmizî, "Rađā", 11 (1163), "Tefsîru'l-Kur'ân", 9 (3087); İbn Mâce, "Nikah", 3 (1851).

¹²⁴ Müslim, "Hac", 1218; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 56 (1905); İbn Mâce, "Menâsik", 84 (3074).

gösterir.¹²⁵ Zaten burada “الفاحشة” kelimesinin isyan, isyanın da nüşûz olduğuna dair yorum yapanlar olmuştur.¹²⁶ Aynı sûrenin 25. ayetinde cariyelerin bunu yapmaları durumunda onlara hür kadının yarısı ceza uygulanması emredilir.¹²⁷ Aynı kalıbın Hz. Peygamber’in hanımları söz konusu olduğunda onların cezasının mümin hür hanımların cezasının iki katı artırılacağı bildirilir.¹²⁸ Bu da zina ve fevâhiş kelimeleri arasındaki alakayı gösterir.¹²⁹ Yasağı ihlal edip zina eden erkek ve kadına yüzer sopa vurulması emredilir.¹³⁰ Burada Nisâ Sûresi’nde geçen “o ikisine eziyet edin” anlamına gelen “فَأَذْرُوهُمَا”¹³¹ ifadesiyle Nûr Sûresi’nde geçen “onlardan her birine 100 celde vurun” manasındaki “فَأَجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ”¹³² ibareleri arasında münasebet bulunur. Her ikisi de fiziksel cezaya işaret eder ve yasak ihlali söz konusudur. Ayrıca cezanın resmi otorite tarafından müminlerden bir topluluğun şahitliğinde verildiği dikkat çeker. Buna mukabil iffetli kadınlara zina isnad edip dört şahit getiremeyenler 80 celde ile cezalandırılır ve bundan sonra onların şahitlikleri kabul edilmez.¹³³ Deri anlamına gelen “cild” kelimesiyle aynı kökten gelen “فَأَجْلِدُوا” ibaresi “deriye vurmak”¹³⁴ manasına geldiğinden kesip öldürecek kadar sert değil bilakis ete işlemeyecek derecede olmalıdır. Ancak bu alaka nüşûz kelimesinin “sadakatsizlik” anlamı ile sınırlıdır. Dolayısıyla nüşûz zina değil belki bunun ciddi bir endişesidir.¹³⁵

Ayette geçen “kavvâm” kelimesi konusunda Kur’ân ile Kitâb-ı Mukaddes’te paralel ifadeler bulunur.¹³⁶ Ayrıca Yahudi tefsir geleneğinde kadının sadakatsizliği suçunun cezası ile Kur’ân’da geçen kadının nüşûzu cezası arasında bazı benzerlikler söz konusudur. Bu konuda meseleyi Yahudi hukukunda benzer durumun cezası ile Kur’ân’daki hükmü mukayeseli bir şekilde değerlendiren ve “وَاضْرِبُوهُنَّ” cezasının erkekler tarafından değil Kur’ân’daki diğer fiziksel cezalar gibi kanun koyucuların eliyle gerçekleştirilebileceği kanaatinde olan Saqib Hussain, sonuçlarını şu tabloda sunar:¹³⁷

¹²⁵ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, 3/895, 896.

¹²⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1/364.

¹²⁷ en-Nisâ 4/25.

¹²⁸ el-Ahzâb 33/30.

¹²⁹ el-Hâkim et-Tirmizî, *Taḥşîlu Nezâ'iri'l-Kur'ân* (Kahire: Matbaatu's-Saâde, 1975), 114.

¹³⁰ en-Nûr 24/2.

¹³¹ en-Nisâ 4/16.

¹³² en-Nûr 24/2.

¹³³ en-Nûr 24/4.

¹³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/257.

¹³⁵ Şenat, *Kur'ân ve Gelenek Açısından İtaat Olgusu*, 168.

¹³⁶ Ruth Roded, “Jewish and Islamic Religious Feminist Exegesis of the Sacred Books: Adam, Woman and Gender”, *Indiana University Press* 29 (2015), 56-80.

¹³⁷ Hussain, “The Bitter Lot of the Rebellious Wife”, 78-91.

	Sotah İçin Kanunlar Sayılar 5: 11-31	Nâşiz Kadının Hükümü Kur'ân 4/34 ve 24/2-10
1	Kocası hanımının sadakatsizliğinden şüphe ederse → kocası kadını uyarır.	Kocası hanımının sadakatsizliğinden şüphe ederse → kocası kadını uyarır (4/34).
2	Kocanın hanımının sadakatsizliği hakkındaki delili artarsa → (kadının başka bir adamla yalnız kalması nedeniyle) eşinden uzaklaşır, ilişkisini keser.	Kocanın hanımının sadakatsizliği hakkındaki delili artarsa → kocası yatağını ayırır (4/34).
3a	-	Kocanın hanımının sadakatsizliği hakkındaki delili daha çok artarsa bu durumda: Eğer kadının zina ettiğine dair dört şahit varsa → darbedilir (4/34), celde vurulur (24/2).
3b	Kadın lanetlenme ritüeline girer. (Zina ettiğinden şüphelenen kadının suçlu olup olmadığına dair yemin ve lanetlemenin olduğu ritüel din adamının refakatinde gerçekleştirilir.)	Eğer kadının zina ettiğine tek şahit kocası ise → karşılıklı lanetleşirler (24/6-9).

Tablo 1: Kur'ân'da Kadının Nüşûzu Hükümünün Mişna'nın Sotah¹³⁸ Kanunları ile Mukayesesi¹³⁹

Bu tablo bir taraftan Kur'ân'daki konuyla ilgili bağlantılı ayetleri bütüncül bir şekilde sunarken diğer taraftan meselenin Yahudi hukukuyla mukayesesi sunar. Esasında Saqib Hussain'in Yahudi ve İslâm hukukları arasında bu benzerlik üzerinden ileri sürdüğü açıklamalar nüşûz kelimesini sadece sadakatsizlik anlamıyla sınırlı tutmaktadır.¹⁴⁰ Halbuki "وَاضْرُبُوهُنَّ" ibaresini sadece ayet lafızlarından hareketle resmi otorite ile sınırlandırmak doğrudan mümkün değildir.¹⁴¹ Ne var ki bu fiziksel cezada da resmi otoritenin arandığına dair Hz. Ömer zamanında yaşanan bir hadise nakledilir. Hz. Ömer kendisine getirilen nâşiz bir kadın (الْمَرْأَةُ النَّاشِزَا) hakkında hüküm verirken önce nasi-

¹³⁸ Yahudi geleneğinde Tevrat'ın yorumu olarak görülen Talmud'un ilk bölümü Mişna'nın Naşim (Kadınlar) faslıının yedi bölümünden biridir. Eşine sadakatsizliğinden şüphe edilen kadını konu alır.

¹³⁹ Hussain, "The Bitter Lot of the Rebellious Wife", 90.

¹⁴⁰ Ibrahim - Abdalla, "A Critical Examination of Qur'ân 4: 34 and Its Relevance to Intimate Partner Violence in Muslim Families", 338, 339.

¹⁴¹ Ekinci, "Nisâ 34. Ayette Hitap Açısından 'Darb' Meselesi", 251-253.

hat eder ancak kadın nasihatten anlamaz bunun üzerine onu üç gün ev hapsinde tutar ve kadına durumunu sorar. Kadının eşinden ayrı kalmaktan memnun olduğunu anlayınca kocasına kadını boşamasını hükmeder.¹⁴² Burada ayetteki sıraya riayet edilmiş ancak kadının kocası değil Hz. Ömer nasihati ve yalnız bırakma emrini gerçekleştirmiştir. Ancak üçüncü aşamadaki “darbetme” söz konusu olmamıştır. Zira adamın dört şahidi bulunmaz, kendisi de şahit değildir. Burada vâki olan kadının nüşûzu ile kocasını çaresiz bırakıp mahkemeye yönlendirecek kadar ileri gitmiş olmasıdır. Ancak bu nadir bir örnektir ve ayetin bağlamında eşler bulunduğundan zina cezası gibi devlet otoritesini beklemek yerine yargılama yetkisi kadının kocasına bırakılmıştır.

Tablodaki 3b maddesinde zina cezasının uygulanması dört kişinin şahitliğine bağlanmasına rağmen kocanın eşine zina isnadında tek şahit olması durumunun ayrıcalığı belirtilmiştir ve Mişna’daki hükme benzer şekilde bir lanetleşme söz konusudur. Ancak uygulama biçiminin içeriği farklıdır. Dolayısıyla bu mukayese nüşûzun sadakatsizlik anlamını göstermesi açısından dikkate değer olsa da kelimenin sadece bu anlamla sınırlandırılması açısından sorunlu görünür. Zira kelimenin sadakatsizlik anlamının yanı sıra geçimsizlik anlamı da bulunur. Erkeklerin sorumlulukları bölümünde işaret ettiğimiz üzere Hz. Peygamber “Sizden biriniz kadını köle döver gibi dövmesin.”¹⁴³ ve “...onları (hanımlarınızı) *darbetmeyin*, onları *azarlamayın*”¹⁴⁴ buyurarak hanımlara değil vurmamak, azarlamayı bile hoş görmemiştir. Ayrıca onun “Allah’ın kadın kullarını darbetmeyin (لَا تَضْرِبُوا إِمَاءَ اللَّهِ)”¹⁴⁵ emri üzerine Hz. Ömer kadınların geçimsiz davranmaya başladıklarından şikayet edince Allah Resûlü’nün bu şartlardaki kadınların dövülmesine önce ruhsat verdiği rivayet edilir. Ancak bu, emir telakki edilip pek çok kadın kocalarından şikayet etmek üzere Allah Resûlü’ne gelince Allah Resûlü “dövmenin hayırlı olmadığına” vurgu yapmıştır. Dolayısıyla bu rivayetten anlaşıldığına göre Allah Resûlü hanımlarını dövenlerin hayırlı olmadıklarına bilakis hanımlarını her şartta idare edebilenlerin hayırlı olduklarına dikkat çeker. Bu rivayette nüşûz yerine eş anlamı olan “تَنْزِرٌ” kelimesi geçmekte ve sadakatsizlik özelindeki manadan ziyade “geçimsizlik” anlamını öne çıkarmaktadır.¹⁴⁶ Her hâlükârda Hz. Peygamber bu konuda ashabını dövmemeye teşvik etmektedir. Ancak dövmemeye teşviki ayette belirtilen düzeyde nüşûzunu sürdüren bir hanımın darbetme

¹⁴² Abdurrezzak b. Hemâm, *el-Muşannef* (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 1403), 6/504.

¹⁴³ Buhârî, “Nikah”, 93 (5204).

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, “Nikah”, 41, 42 (2146).

¹⁴⁵ Ebû Dâvûd, “Nikah”, 41, 42 (2146); İbn Mâce, “Nikah”, 51 (1985).

¹⁴⁶ Haqı İsmail Mustafa Al Qado, *Kur’ân-ı Kerîm’in Nisâ Sûresi’nde Ele Alınan Toplumsal Sorunları Çözme Yöntemi Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma* (Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, 2021), 93-95.

cezasından tamamen azade olduğu anlamına gelmemektedir. Ne var ki buradan darbetmenin kesinlikle uygulanması gereken kaçınılmaz bir hüküm olduğunu düşünmek de sorunludur. Üstelik zina gibi sabit olmuş bir suçun cezasında dahi recm cezasını uygularken kaçmaya çalışan kişi hakkında Hz. Peygamber onun salıverilmiş olmasına yönelik tercihini dile getirmiştir.

Hz. Peygamber'in "Hanımlarınızın nüşûzundan korkarsanız onları yataklarında yalnız bırakın"¹⁴⁷ rivayeti Nisâ 4/34. ayetiyle lafızlar açısından benzerlik içerir. Üstelik Hz. Peygamber'in uygulamasına bakıldığında hizmetçileri de dâhil kimseye vurmadığı bilinir.¹⁴⁸ Ayrıca Allah Resûlü her canlıya nezaketle davranmıştır.¹⁴⁹

Hz. Ömer'den aktarılan "Bir seferinde hanımına bağırardım, o da bana karşılık verdi. Onun karşılık vermesini yadırgayınca o da bana Allah Resûlü'nün eşlerinin de kendisine karşılık verdiğini söyledi"¹⁵⁰ rivayetine göre Hz. Ömer devamında kızı Hafsa'yı sadece uyarmıştır. Bu rivayet onun kendisine başkaldıran hanımına da Allah Resûlü'nü üzen kızına da şiddet uygulamadığını gösterir. Hadis kaynaklarında kadınların dövülmesine yasak getiren birçok hadis ve bu konuda müstakil bölümler bulunur.¹⁵¹ Ayetin sonunda "Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhinde başka bir yol (incitmek için bahane) aramayın. Allah çok yücedir, çok büyüktür" buyrulur. Eğer kadın erkeğin tepkilerinden sonra kendisini düzeltirse bu durumda erkeğin kadına eziyet etmek için bahaneler aramaması, kadına karşı helal olmayan davranışlarda bulunmaması ve şiddet uygulayarak kendisini sevmeye zorlamaması gerekir.¹⁵² Diğer taraftan ayetin sonunda erkeklerin "Allah'tan korkun da kadınlara karşı size vermiş olduğu kuvveti sustimal etmeyin"¹⁵³ ve "Allah sizden de her şeyden de büyüktür, o halde sorumluluğunuz altındaki kadınlara zulmetmeyin"¹⁵⁴ vurgusunu dikkate almaları beklenir. Zira Allah'ın gücü erkeklerin eşlerine olan güçlerinden çok daha fazladır.¹⁵⁵ Nihayetinde gerek ayetlerde gerekse hadislerde erkeklerin hanımlarına karşı hassas davranmalarına yönelik genel bir teşvik ve onlara zulmetmeleri haline karşı terhib ifadeleri öne çıkmaktadır. Nâşiz kadınlarla ilgili darbetme cezası istisnai durumlarda devreye koyulmakta ve erkek bunu uygulama

¹⁴⁷ Ebû Dâvûd, "Nikah", 41, 42 (2145).

¹⁴⁸ İbn Mâce, "Nikah", 51 (1984).

¹⁴⁹ Saffet Köse, "Kavvâm-İtaat İlişkisi Bağlamında Karı-Koca Münasebetlerine Bakış -Nisâ (4), 34. Çerçevesinde Bir Değerlendirme-," *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015), 114.

¹⁵⁰ Buhârî, "Mezâlim", 25 (2468).

¹⁵¹ İbrahim Tozlu, "Sosyal Medyada Hazreti Ömer ve Hadisleri Üzerinden Kadınlara Şiddet Algısı", *Route Educational and Social Science Journal* 5/8 (2018), 1378.

¹⁵² Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, 6/713-715.

¹⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/7.

¹⁵⁴ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, 6/715.

¹⁵⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/72.

konusunda muhayyer kalmaktadır. Ne var ki tarih boyunca fiziksel gücü elinde bulunduran erkeklerin bu yöntemi İslâm'ın temel esasları gibi vücup addettiği hatta ayetteki öğüt verme ve yalnız bırakma sırasını ihmal ederek doğrudan darbetmeye temayül ettikleri görülmektedir.

Sonuç

İslâm araştırmalarında problemleri konu alan eserlerde kadın hakkında müstakil başlıklar açılmıştır. Bu da kadının bir sorun kaynağı gibi görülmesine neden olmuştur. Nisâ 4/34. ayeti de genellikle “واضربوهن” ibaresi üzerinden yorumlanmıştır. Bu araştırmada söz konusu ayet, evli erkek ve kadınların sorumlulukları açısından ele alınmıştır. Buna bağlı olarak sorumluluğunu yerine getirmeyen kadınlar hakkındaki yargının, istisnasız bütün evli kadınlara uygulanması emredilen genel bir hüküm değil bilakis kadından sadır olan ve nüşûz gibi evliliğin istikrarına hanel getiren bir vaziyet karşısında evliliği kurtarmaya yönelik öğüt verme ve yalnız bırakmanın ardından bunlar tesir etmezse son çare olarak darbetme cezasına dair istisnai bir uygulama olduğu vurgulanmıştır.

İslâm toplumunun realitesi göz önüne alındığında özellikle Hz. Peygamber'in hanımlara karşı hassas davranmaya yönelik teşvikine rağmen gerek sahabe içerisinde gerekse sonraki nesillerde Nisâ Sûresi'nin 34. ayetine dayanarak hanımlarına şiddet uygulayanlar olmuştur. Bununla birlikte darbetme konusunda “Erkeğe hanımını niçin dövdüğü sorulmaz” rivayeti bir diğer dinî referans olarak kabul edilmiştir. Oysa geleneksel tefsirlerde darbetmenin istisnai durumlarda uygulanabileceği ve bu konuda erkeğin haddini aşmamasına yönelik bir vurgu bulunmasına rağmen darbetme, toplumda erkeğin otoritesi üzerinden olağan bir hakkı olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan mezkûr rivayete göre erkeğe hanımını niçin dövdüğünün sorulmama nedeni, aile mahremiyeti ya da sorulduğunda istihya edilen bir cevap alınabileceği şeklinde şerh edilmiştir. Ayrıca bu rivayetin senedi itibarıyla hanımlara karşı naif davranmaya yönelik bir çok sahih rivayetin karşısında zayıf olduğu kaydedilmekte hatta senedinden dolayı Hz. Ömer'e ait mevkuf bir rivayet olma ihtimali dile getirilmektedir. Her halükarda rivayetten ayrı olarak Nisâ Sûresi'nin 34. ayetinde nüşûzu ile baş edilemeyen hanımlarla ilgili olarak evliliği kurtarmaya yönelik bir tedbir sunulmuştur. Hatta sahabe arasında hanımının nüşûzu karşısında çok çaresiz kalan erkeklerin meseleyi halifeye intikal ettirdiğine dair örnek de mevcuttur. Diğer taraftan Kur'ân'da son derece sınırlı sayıda emredilen fiziksel cezaların yüz kızartıcı suçlara yönelik olması açısından darbetmeye temayül eden erkeklerin, hanımının hangi kusuruna istinaden bu cezayı uygulayacaklarını göz önünde bulundurması beklenir. Zira nüşûz kelimesi, eşler arasında saygı ve

sevgiyi ortadan kaldıran davranışlardan sadakatsizliğe kadar her türlü davranışı ihata edebilir. Bu durumda kelimenin ne zina suçu ile irtibatı ihmal edilir ne de Kur'ân ayetleri salt bir şekilde Yahudi tefsir geleneğine dayandırılır.

Darbetmeden dolayı kadınlardan gelen şikayetlere bağlı olarak Hz. Peygamber'in erkekleri ikaz ettiği veya şiddet gören kadını himayesine aldığına dair rivayetler bulunmasına karşın erkekler ataerkil toplum yapısı ile genellikle söz konusu darbetme cezasını, İslâm'ın şartları gibi uygulanması kaçınılmaz bir emir olarak telakki etmişler ve kadının en küçük başkaldırısından en büyük iffetsizliklerine kadar her durumda doğrudan kadına şiddet göstermişlerdir. Ayrıca çağdaş dönemde bu toplumlarda fabrika işçisinden şirket müdürüne, mühendisinden akademisyenine kadar aile bütçesine destek veren bütün evli kadınlar, dışarıdaki iş ortamından sonra eve tekrar döndüklerinde evin ve varsa çocukların yükü ile karşı karşıya kalmışlardır. Üstelik erkeğe göre iki kat sorumluluk yüklenen kadın, bir süre sonra aile ortamında erkekle eşit şartları bir türlü sağlayamadığından baş kaldırmış hatta fiziksel olarak onunla başa çıkabileceği yanılıgısına kapılmıştır. Bu da şiddet ve boşanma olayları ile son bulmuştur.

Sonuç olarak bu araştırmada Nisâ Sûresi'nin 34. ayetinin sadece darbetme merkezinde anlaşılmasının bağlam açısından sorunlu olduğu ortaya koyulmaktadır. Bu minvalde ayette evli erkek ve kadınların sorumlulukları belirtilmiş ve sorumluluğunu yerine getirmeyen hanımına karşı kocasının nasıl bir tavır sergileyebileceği gösterilmiştir. Söz konusu tavır darbetmeden ibaret olmadığı gibi aynı zamanda öfkесinin ilk anıyla hareket edip şiddete başvurmak isteyen erkeğin engel koymakta ve erkeğin öfkесini kontrol etmektedir. Zaten erdemli ve akli başında bir erkekten süreci darbetmeye varacak kadar kritik noktaya getirmeden tedbirini alması beklenir. Zira kadın ne kadar ileri gitmiş olsa da değil darbetmek sesini dahi yükseltmek kadının onuruyla da erdemli bir erkeğin tavrıyla da bağdaşmamaktadır. Netice itibarıyla ayetteki aslî mesele, darbetme ifadesinden ziyade evli kadın ve erkeğin sorumluluklarıdır.

Kaynakça

- Abdurrezzak b. Hemmâm. el-Muşannef. Beyrut: el-Mektebül-İslâmî, 1403.
- Akalın, İsa. İsa Akalın, "Erkeğe Karısı Niçin Dövdüğü Sorulmaz' Rivayetinin Merfu Hadis-Mevkûf Hadis İltibası Açısından Tahlili". *SBARD* 13/26 (2015), 143-159.
- Akdemir, Salih. "Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 5/4 (1991): 260-270.
- Akpınar, Ali. "Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur'ânî Yöntem (Nisâ Sûresi 34. Ayet Bağlamında)". *İlahiyat Akademi Dergisi*. 11 (2020): 1-18.
- Al Qado, Haqı İsmâel Mustafa. Kur'ân-ı Kerîm'in Nisâ Sûresi'nde Ele Alınan Toplumsal Sorunları Çözme Yöntemi Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma. Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, 2021.
- Al-Zeera, Rabha İsa. "Violence against Women in Qur'an 4: 34: A Sacred Ordinance?" *Muslima Theology*. Ed. Ednan Aslan - Marcia Hermansen - Elif Medeni. 217-230. Frankfurt: Peter Lang Edition, 2013.

- Atmaca, Gökhan. "Müfessirlere Göre Kavvâm Kelimesi -Nisâ Sûresi 34. Ayet Bağlamında-". Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17/1 (2013): 215-231.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. Şâhîhu'l-Buĥârî. Riyad: Beytül-Efkârî'd-Devliyye, 1998.
- Çakıcı, İrfan. "Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri Bağlamında Nisâ Sûresi 34. Ayetin Tahlil ve Değerlendirmesi". Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 18 (2020): 38-67.
- Çelik, Hüseyin. "İslâm'da Kadın, Aile ve Aile Sorunları". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 1307-1296 : (2018) 59/11.
- Çetin, Musa. "Kadını Darp Meselesinin Çözümünde Hz. Peygamber'in Yaklaşımı". Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 280-253 : (2015) 1/17.
- Çınar, Ruveyda. Orta Çağ İslâm Kültüründe Kadın Algısı: 'Kitabu'n-Nisâ Literatürü" Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2020.
- Dunn, Shannon - Kellison, Resemary B. "At the Intersection of Scripture and Law: Qur'an 4: 34 and Violence against Women". Indiana University Press 26/2 (2010): 11-36.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. Sünenü Ebî Dâvûd. Riyad: Beytül-Efkârî'd-Devliyye, t.y.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî. *el-Baĥru'l-Muĥîṭ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Ebû Hilâl el-Askerî. *el-Vucûh ve'n-Nezâ'ir*. Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2007.
- Ekinci, Kutbettin. "Nisâ 34. Ayette Hitap Açısından 'Darb' Meselesi". Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi 13/1 (2021): 242-257.
- el-Ĥâkim et-Tirmizî. *Taĥṣîlu Nezâ'iri'l-Kur'ân*. Kahire: Matbaatu's-Saâde, 1975.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Yeni Doğan Yayın Dağıtım, 2001.
- Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Hasyim, Syafiq. "The Problem of Patriarchy And Maşlaĥa in Indonesian Islam: From Fiqh al-A-bawî to Fiqh al-Nisâ". Indonesian and German Views on the Islamic Legal Discourse on Gender and Civil Rights. Ed. Noorhaidi Hasan - Fritz Schulze. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2010.
- Hussain, Saqib. "The Bitter Lot of the Rebellious Wife: Hierarchy, Obedience, and Punishment in Q. 4: 34". Journal of Qur'anic Studies 23/2 (2021): 66-111.
- Ibrahim, Nada - Abdalla, Mohamad. "A Critical Examination of Qur'an 4: 34 and Its Relevance to Intimate Partner Violence in Muslim Families". Journal of Muslim Mental Health. 5 (2010): 327-349.
- İbn Ebî Hâtim. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. Riyad: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Baz, t.y.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. Sünenü İbn Mâce. Riyad: Beytül-Efkârî'd-Devliyye, t.y.
- İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. Kahire: Dâru'l-Meârif, t.y.
- İbn 'Âşûr. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tûnisîyye, 1984.
- İbnu'l-Cevzi, Ebû'l-Ferec. *Nuzhetu'l-A'yuni'n-Nevâzir*. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1984.
- Kaya, Osman. "Nisâ Sûresi 34. Ayet Bağlamında Kur'ân ve Sünete Göre Kadın Erkek Eşitliği ve Kadınların Dövülmesi Meselesi". Route Educational and Social Science Journal 4/6 (2017): 324-346.
- Kenan, Seyfi. "İslâm'ın Batı'da Algılanması Problemi: Terör-Şiddet ve Kadın". III. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleleri. Ed. Mehmet Bulut. 746-754. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Kılıçarslan, Mehmet. "Kur'ân-ı Kerîm Tarafından Belirlenen Suç ve Cezalar Bağlamında İslâm'ın Suça Bakışı". Bilimname 36/2 (2018): 313-350.
- Köse, Feyza Betül. "Câhiliye'den İslâm'a Kadına Yönelik Şiddet". ÇÜİFD 18/1 (2018): 73-94.
- Köse, Saffet. "Kavvâm-İtaat İlişkisi Bağlamında Karı-Koca Münasebetlerine Bakış -Nisâ (4), 34. Çerçevesinde Bir Değerlendirme-". Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2/2 (2015): 85-121.
- Kurtubî, Muhammed b. Aĥmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li-Aĥkâmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 2006.
- Mahmoud, Mohamed. "To Beat or Not to Beat: On the Exegetical Dilemmas over Qur'an". Journal of the American Oriental Society 126/4 (2006): 537-550.
- Marin, Manuela. "Disciplining Wives: A Historical Reading of Qur'an 4: 34". Studia Islamica. 97 (2003): 5-40.
- Mâverdî. *en-Nuket ve'l-'Uyûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.
- Mucâhid b. Cebr. *Tefsîru Mucâhid*. Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî el-Ĥadiş, 1989.
- Muĥâtil b. Süleymân. *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir*. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 2011.
- Muĥâtil b. Süleymân. *Tefsîru Muĥâtil b. Süleymân*. Beyrut: Mu'essesetu'l-Târîhi'l-'Arabî, 2002.

- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. Şaḫîḫü Müslim. Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998.
- Oruç, Ayşe Betül. Klasik ve Modern Dönem Tefsir Kaynaklarında Kadın Algısı. Ankara: Nobel Yayın, 2020.
- Özdeş, Talip. "İslâm Açısından Kadının Konumu ve Kadına Yönelik Şiddetin Değerlendirilmesi". 12 (Eskiyeni): 76-68.
- Öztürk, Mustafa. Cahiliye'den İslâmiyet'e Kadın. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Öztürk, Mustafa. "Klasik Tefsir Kaynaklarında Kadın İmgesi". Türkiye V. Dini Yayınlar Kongresi. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011. <https://doi.org/91-45>.
- Öztürk, Mustafa. "Kur'an, Tefsir, Kadın". Dini Araştırmalar. 96-65 .2016.
- Râğib el-İşfehâni. el-Mufredât fi Garibi'l-Kur'an. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.
- Râzî, Fahreddin. Mefâtiḫü'l-Ġayb. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Roded, Ruth. "Jewish and Islamic Religious Feminist Exegesis of the Sacred Books: Adam, Woman and Gender". Indiana University Press. 29 (2015): 56-80.
- Seber, Abdülkerim. "Kadına Şiddet Bağlamında Nisâ Süresi 34-35. Ayetlerinde Geçen Kavramların Siyak-Sibak Açısından Değerlendirilmesi". Kadın ve Aile Sorunları Sempozyumu. Ed. Şemsettin Kırış. 110-127. Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2015.
- Şenat, Fatma Asiye. Kur'an ve Gelenek Açısından İtaat Olgusu. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003.
- Şola, Hanefî. "en-Nisâ 4/34. Ayeti Bağlamında 'Nüşûz' ve 'Darb' Kelimelerinin Anlam Kronolojisi". MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 6/12 (2021): 149-176.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. Câmi 'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'an. Kahire: Dâru Hecr, 2001.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. el-Câmi'u's-Şaḫîḫ. Riyad: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 1998.
- Tozlu, İbrahim. "Sosyal Medyada Hazreti Ömer ve Hadisleri Üzerinden Kadınlara Şiddet Algısı". Route Educational and Social Science Journal 5/8 (2018): 1366-1385.
- Zemaḫşerî. Esâsu'l-Belâġa. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Zemaḫşerî, Ebû'l Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer. el-Keşşâf 'an Hakâ'iki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1998.